

*Людмила Михайлівна ЗАЛІТОК,
старший науковий співробітник Державної наукової
педагогічної бібліотеки ім. В.О. Сухомлинського,
аспірантка Інституту педагогіки АПН України (Київ)*

БІОБІБЛІОГРАФІЯ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО – ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ВІТЧИЗНЯНОЇ БІОГРАФІСТИКИ

Проаналізовано біобібліографічні покажчики, присвячені видатному українському вченому-педагогові В. О. Сухомлинському. Наголошено, що за повнотою охоплення та інформативністю кращі з них не поступають-ся взірцевим зарубіжним виданням такого кштибу. Розкрито роль і місце бібліографічних досліджень у науковому осмисленні долі та творчого доробку видатного українця.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, біобібліографічні покажчики, історія бібліографії, Державна науково-педагогічна бібліотека ім. В. О. Сухомлинського.

Analyzed bibliographic documents, devoted to the famous Ukrainian scientist-pedagogue V. O. Sukhomlynskyi. Emphasized that in terms of completeness and the information depth the best of them are as good as foreign publications. Role and place of bibliographic studies are defined in the scientific context and scientific achievements of the prominent Ukrainian.

Key words: V. O. Sukhomlynskyi, bibliographic data, history of bibliography science, State scientific-pedagogical library named after V. O. Sukhomlynskyi.

Проанализировано биобиблиографические указатели, посвященные выдающемуся украинскому ученому-педагогу В. А. Сухомлинскому. Подчеркнуто, что за полнотой охвата и информативностью лучшие из них не уступают образцовым зарубежным изданиям такого типа. Раскрыта роль и место библиографических исследований в научном осмыслении судьбы и творческого наследия выдающегося украинца.

Ключевые слова: В. А. Сухомлинский, биобиблиографические указатели, Государственная научно-педагогическая библиотека им. В. А. Сухомлинского.

У сучасних умовах розвитку історико-педагогічної науки одним із найпоширеніших напрямів досліджень стає педагогічна персоналія. Академік О. В. Сухомлинська наголошує, що звернення до біографії особистості збагачує й урізноманітнює відомості про історико-педагогічний процес, сприяє його новому прочитан-

ню, а також відкриває нові грані, новий зміст, нові цінності цього процесу як важливі складові наукового дискурсу [6, с. 37].

Візитною карткою творчої особистості є біобібліографія, за допомогою якої можна не тільки легко зорієнтуватись у працях тієї чи іншої персони, а й прослідкувати зміни творчих пріоритетів автора в різні роки. Водночас біобібліографія сприяє вивченню, поширенню та актуалізації спадщини достойника. Видання такого кштыбу можуть видаватися, як при житті особистості так і згодом.

Особливе місце серед досліджень педагогічних персоналій посідають праці, присвячені вивченню окремих складових педагогічної системи В. О. Сухомлинського. Ідеї педагога стали потужним стимулом для творчих пошуків і досліджень, відтак, із кожним роком спадщина Василя Олександровича привертає все більшу увагу наукової та педагогічної спільноти як у нашій країні, так і за кордоном. Осмислення його спадщини в умовах сьогодення, можливості її творчого використання в навчально-виховному процесі сучасних закладів освіти України є провідними чинниками у зверненні освітян до доробку великого педагога.

Доробок ученого різноманітний, відмінна риса творчості – комплексний підхід до будь-якої проблеми, поєднання наукових інтересів із завданнями практики. Про педагогічні погляди педагога, про його життя та творчість написані численні книги, наукові статті, про це свідчить друкована продукція біобібліографічного спрямування, присвячена Василю Олександровичу, а саме: покажчики та рекомендаційні списки літератури.

З огляду на це метою нашого дослідження є аналіз біобібліографічних видань, присвячених В. О. Сухомлинському. Предметом дослідження виступають бібліографічні покажчики, що зберігаються в Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБУ ім. В. О. Сухомлинського).

Біобібліографія В. О. Сухомлинського почала з'являтися по смерті вченого, коли на початку 70-х рр. минулого століття були здійснені окремі спроби вивчення його наукового доробку.

На увагу заслуговує бібліографічний покажчик, упорядкований співробітниками Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки, виданий 1976 р. Покажчик складається з 7 розділів, у середині яких матеріал згрупований за тематикою педагогічних ідей В. О. Сухомлинського. Покажчик розкривав фонди Львівської науково-педагогічної бібліотеки та частково видання Кіровоградщини [10].

У 70-ті рр. були здійснені спроби вивчення спадщини В. О. Сухомлинського поза межами України. Зокрема, про це свідчать бібліографічні розвідки у Калінінграді, Чебоксарах, Алма-

Аті, Ростові-на-Дону, Бресті. Так, на допомогу тим, хто вивчав педагогічну спадщину В. О. Сухомлинського Калінінградським обласним відділенням педагогічної спілки РРФСР у 1974 р. було видано бібліографічний покажчик (1976 р. — перевидання), що крім хронологічного списку праць В. О. Сухомлинського та літератури про нього містив розділ «Основна проблематика праць В. О. Сухомлинського», що давало змогу висвітлити особливості педагогічних ідей В. О. Сухомлинського [1].

Дослідження показало, що святкування ювілеїв із дня народження В. О. Сухомлинського щоразу активізувало дослідження творчої спадщини педагога. Так, у 1973 р. до 55-річчя від дня народження педагога співробітниками Кіровоградської обласної наукової бібліотеки ім. Н. К. Крупської була здійснена спроба бібліографічного опрацювання його спадщини за 20 років (1952–72 рр.). Бібліографічний покажчик вмщував короткий нарис педагогічної діяльності В. О. Сухомлинського, видання та публікації його творів, літературу про життя та діяльність учителя [11]. Одночасно викладачем Чувашського державного педагогічного інституту М. М. Нікадровим був підготовлений тематичний бібліографічний покажчик. При підготовці бібліографії використовувалися книжкові літописи, покажчики літератури по народній освіті за 1950–72 рр., були вміщені статті з періодичних видань колишнього Радянського Союзу та республіканських газет [2]. У 1978 р. до 60-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського співробітниками бібліотеки Казахстанського педагогічного інституту ім. Абая теж був підготовлений рекомендаційний покажчик. Бібліографія охоплювала документи, видані лише російською мовою. Документи у покажчику розміщені за темами, тому праці, в яких Василь Олександрович розглядав декілька педагогічних проблем, повторювалися [14]. Співробітниками бібліотеки Брестського державного педагогічного інституту ім. С. О. Пушкіна до ювілею В. О. Сухомлинського був підготовлений рекомендаційний список літератури, що містив документи російською та білоруською мовами [13].

Проаналізовані бібліографічні праці відображають перші спроби бібліографічного опрацювання творів В. О. Сухомлинського та літератури про нього. Цінним для нас і сьогодні є те, що в перші спроби бібліографічних розвідок творчості великого українського педагога ввійшли документи, надруковані поза межами України, що сприяє розширенню бібліографічних досліджень про відомого педагога.

Джерелом нашого дослідження стали біобібліографічні покажчики: «В. О. Сухомлинський: бібліографія творів» (1978), «В. А. Сухомлинский: библиография» (1987),

«В. О. Сухомлинський: бібліографія: 1987–2000 рр.» (2001), «В. О. Сухомлинський: біобібліографія: 2001–2008 рр.» (2008), що вирізняються своєю повнотою та інформативністю. Всі три біобібліографії викликали значний інтерес педагогічної громадськості до особистості В. О. Сухомлинського та його педагогічних ідей як в Україні, так і за її межами.

Три перших біобібліографічних покажчики — результат копіткої праці сім'ї Сухомлинських (дружини — Ганни Іванівни та доньки — Ольги Василівни) з надрукованими матеріалами, багато яких знайдено шляхом глибокого бібліографічного пошуку. Ганна Іванівна не лише постійно займалася бібліографічною роботою, а стала також упорядником п'ятитомного зібрання та окремих творів В. О. Сухомлинського. На думку академіка О. В. Сухомлинської, те, що зробила її мама, під силу хіба що дослідному інституту. Четверта бібліографія упорядкована науковцями ДНПБУ ім. В. О. Сухомлинського.

Упорядники біобібліографії В. О. Сухомлинського — Ганна Іванівна та Ольга Василівна прагнули не лише скласти якомога повнішу бібліографію видатного педагога, а й показати його творчий доробок і впровадження ідей у практику роботи освітянських закладів як України, так і за кордоном.

Перша біобібліографія педагога «В. О. Сухомлинський. Бібліографія творів», що вийшла в 1978 р., не мала розділів, але містила хронологічний та алфавітний перелік друкованих праць педагога, виданих за період з 1945 по 1977 рр. і налічувала 818 позицій. Матеріали були подані у хронології, а в середині року — за видами видань (книги, статті, рецензії та видання іноземними мовами). Назви праць В. О. Сухомлинського, що вийшли мовами народів колишнього Радянського Союзу, перекладено українською мовою, а назви праць, опублікованих за кордоном, подано відповідними іноземними мовами та в перекладі українською. Описи окремих праць у покажчику супроводжуються відповідними рецензіями та відгуками. Подано їх за алфавітом прізвищ рецензентів. Відкривала покажчик вступна стаття кандидата педагогічних наук В. З. Смаля «Творча спадщина В. О. Сухомлинського», в якій проаналізовано основні аспекти творчого доробку великого педагога. Допоміжний апарат біобібліографії складається з «Алфавітного покажчика праць В. О. Сухомлинського» та «Основних дат життя і діяльності» [7].

Це видання було першою спробою зібрати і засистематизувати творчий доробок В. О. Сухомлинського. Покажчик став підґрунтям для укладання більш повної біобібліографії великого українського педагога.

Другий покажчик «В. А. Сухомлинский. Библиография»

вийшов у 1987 р. В основу його була покладена ґрунтовна картотека праць В. О. Сухомлинського та матеріалів про нього, укладена Г. І. Сухомлинською. Дана картотека налічує понад три тисячі назв і нині зберігається в читальному залі Фонду В. О. Сухомлинського ДНПБУ ім. В. О. Сухомлинського.

Покажчик доповнював перше видання: були включені твори В. О. Сухомлинського з 1945 р., що не ввійшли до першої бібліографії, та видання творів і матеріали про нього до 1986 р. Також ускладнилася структура. Покажчик містив вісім розділів, кожний із яких мав підрозділи. Матеріали в межах підрозділів групувалися за хронологічним принципом. Упорядниками був здійснений відбір і класифікація матеріалу за видами видань. Ретельно систематизована укладачами бібліографія, налічувала 2211 видань.

До першого розділу «Твори В. О. Сухомлинського» увійшли праці педагога, видані за зазначений період: вибрані твори, тематичні збірники, книги, статті із періодичних видань, художні твори, рецензії, листи, аудіо записи. Необхідно відзначити відмінність даного покажчика від попереднього в тому, що художні твори, написані педагогом, у другому виданні були виділені в окремий підрозділ і подавалися мовами видання (українською та російською). Публікації рецензій розміщувались у підрозділі «Рецензії» та подавалися після опису кожного рецензованого твору за часом його видання.

У другий бібліографічний покажчик були введені нові розділи. Скажімо, «Переклади творів В. О. Сухомлинського», що в свою чергу містив підрозділи: «На мовах народів СРСР», «На іноземних мовах в СРСР» та «На іноземних мовах за кордоном». Переклади творів В. О. Сухомлинського розміщені за алфавітом мов. Література, видана в Радянському Союзі іноземними мовами, розміщена в хронологічному порядку за видами видань.

Глибину розкриття бібліографії педагога засвідчує те, що у покажчику зафіксовані навіть уривки з книг або статей В. О. Сухомлинського, що були видані за кордоном і видавалися під назвами взятими довільно. При відсутності інших відомостей, а також неможливості ідентифікувати текст упорядники подавали тільки назви публікацій.

Розділ «Література про життя та діяльність В. О. Сухомлинського», висвітлював матеріали про життя, творчий доробок і наукову спадщину видатного педагога, методичні рекомендації щодо їх вивчення та творчого використання, перелік науково-практичних конференцій, семінарів, присвячених В. О. Сухомлинському. Також подано назви дисертацій на здобуття вчених ступенів кандидата та доктора педагогічних наук, у яких

досліджувалися ті чи інші аспекти педагогіки В. О. Сухомлинського. До другого покажчика було введено також розділи «Увічнення пам'яті В. О. Сухомлинського», «В. О. Сухомлинський у літературі та мистецтві» та «Публікації про творчість В. О. Сухомлинського за кордоном».

Заслуговує уваги допоміжний апарат біобібліографічного покажчика, що складається з таких алфавітних покажчиків: алфавітний покажчик педагогічних праць В. О. Сухомлинського; алфавітний покажчик художніх творів В. О. Сухомлинського; алфавітний покажчик радянських авторів праць про В. О. Сухомлинського; алфавітний покажчик зарубіжних авторів праць про В. О. Сухомлинського та алфавітний покажчик міських, районних і багатотиражних газет. Аналіз допоміжного апарату даного покажчика дає право стверджувати, що складові допоміжних покажчиків містять у собі вагому інформацію, що сприяє на загал розкриттю змісту біобібліографічного видання та більш повному розкриттю творчої спадщини В. О. Сухомлинського [8].

Отже, проаналізувавши другий біобібліографічний покажчик, можна стверджувати, що це видання, порівняно з першим, значно доповнене та розширене. Сюди ввійшла вже не лише бібліографія праць В. О. Сухомлинського, рецензії на його праці, а й література про педагогічну діяльність Василя Олександровича, а також свідчення про увічнення пам'яті великого вчителя. Значно розширився допоміжний пошуковий апарат біобібліографії. У вступній статті від упорядників здійснено ґрунтовний аналіз покажчика, висвітлено всі нові аспекти упорядкування спадщини В. О. Сухомлинського. За словами Ганни Іванівни та Ольги Василівни Сухомлинських: «На той час це була найбільш повна бібліографія творчості педагога, наскільки повним може бути видання такого типу» [9, с. 3].

Реформування системи національної освіти на початку ХХ ст. дало змогу по-новому розглянути й оцінити методи та підходи до навчання та виховання підростаючого покоління. Великий інтерес педагогічного загалу до особистості та педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського в Україні та за її межами, трансформаційні зміни у педагогічній науці, дали поштовх до підготовки третьої біобібліографії, присвяченої великому педагогу.

Укладачами третього біобібліографічного покажчика «В. О. Сухомлинський. Біобібліографія: 1987–2000 рр.» залишилися дружина та донька педагога, які стали також авторами ґрунтовної вступної статті.

Ця біобібліографія була видана у 2001 р. й містила 1090 позицій, що охопили видання за 1987–2000 рр. У третьому виданні були збережені ті самі розділи, що й у покажчику, виданому 1987 р. [9].

Варто зазначити, що завдяки бібліографічному редагуванню

покажчика працівниками ДНПБУ ім. В. О. Сухомлинського видання було підготовлене на високому фаховому рівні.

Ольга Василівна Сухомлинська, спадкоємниця педагогічної майстерності батька, його послідовниця та популяризатор педагогічних ідей видатного педагога, подарувала значну частину тиражу біобібліографії ДНПБУ ім. В. О. Сухомлинського, за сприянням якої покажчик надійшов до фондів провідних книгозбірень України, як національних, державних, так і обласних, вузівських. Біобібліографія В. О. Сухомлинського стала у нагоді вчителям, педагогам, науковцям, які вивчають і втілюють у життя ідеї педагога.

Осмислення спадщини В. О. Сухомлинського в умовах сьогодення, можливості її творчого використання в навчально-виховному процесі сучасних закладів освіти України є провідними чинниками у зверненні освітян до доробку великого педагога. У межах цього напряму швидкими темпами зростає кількість публікацій, у яких висвітлено життя, діяльність та окремі аспекти педагогічної системи В. Сухомлинського.

Розгортання предметного поля педагогічної науки в даному аспекті загалом зумовило необхідність нової систематизації документів. Тому в 2008 р. із нагоди 90-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського науковими співробітниками ДНПБУ ім. В. О. Сухомлинського було підготовлене чергове видання бібліотечної серії «Видатні педагоги світу» — біобібліографічний покажчик «В. О. Сухомлинський. Біобібліографія: 2001–2008 рр».

Покажчик продовжує три попередніх видання, упорядковані родиною педагога (науковим консультантом даного видання була О. В. Сухомлинська). Тому, в четвертій біобібліографії були збережені ті самі розділи, в яких комплексно представлено праці педагога-новатора та присвячені йому дослідження вітчизняних і зарубіжних учених за 2001–08 рр. Видання містить 1710 бібліографічних описів друкованих документів і документів на електронних носіях. Останнє дало змогу глибше розкрити основні напрямки поступу сучасної сухомлиністики.

Новим для біобібліографії про педагога є розділ «Діяльність музеїв, установ, закладів, які носять ім'я В. О. Сухомлинського». У розділі розкрито публікації про діяльність щодо популяризації та впровадження в практику ідей Василя Олександровича дев'яти таких установ України.

Щоб повніше осягнути сутність використання педагогічних ідей В. О. Сухомлинського у покажчику вперше повністю аналітично розкрито зміст наукових збірників Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю»

(2001–08 pp), збірників міжнародних, регіональних і студентських конференцій, присвячених педагогові [12].

Завідуюча відділом НБУВ, кандидат історичних наук Т. Добко дала високу оцінку четвертому покажчикові та наголосила, що: «уся сукупність бібліографічних праць, присвячених В. О. Сухомлинському, створює цілісну картину дослідження творчої спадщини видатного педагога, засвідчує великий інтерес до його особистості і глибоку пошану до його педагогічних ідей як в Україні, так і за її межами» [3, с. 30]. Рецензент дійшла висновку про необхідність створення бази даних і ретроспективного покажчика, які б акумулювали усі напрацювання у царині сухомлиністики.

Таким чином, здійснений бібліографічний огляд видань самого В. О. Сухомлинського та публікацій, присвячених вивченню життя, діяльності та педагогічних ідей педагога, дає підстави стверджувати, що біобібліографічні покажчики були упорядковані на високому фаховому рівні. Під час упорядкування будь-якого проаналізованого нами покажчика, була проведена значна пошукова робота, що є джерелом матеріалів для багатьох форм науково-дослідної роботи з питань сухомлиністики.

Біобібліографія В. О. Сухомлинського дасть змогу збагатити історичні та теоретичні підвалини української педагогічної думки, сприятиме популяризації творчості В. О. Сухомлинського, як в Україні так і за її межами. Вивчення бібліографії педагога, на нашу думку, сприятиме у визначенні кола дослідників, які є знавцями життя та спадщини В. О. Сухомлинського, водночас виявить недостатньо вивчені питання у дослідженнях життєвого та творчого шляху вченого. Можна стверджувати, що українська біобібліографія збагатилась об'єктивною оцінкою надбань та внеску ще одного видатного діяча України.

1. Библиографический указатель трудов В. А. Сухомлинского [Текст] : (в помощь изучающим пед. наследие В. А. Сухомлинского) / Калинингр. обл. отд. пед. о-ва РСФСР. – Калининград, 1974. – 27 с.
2. В помощь изучающим педагогическое наследие В. А. Сухомлинского [Текст] : библиогр. указ / Чувашское отд. пед. о-ва РСФСР. Секция по изучению пед. наследия В. А. Сухомлинского ; сост. : Н. Н. Никандров. – Чебоксары, 1973. – 35 с.
3. Добко, Т. Нове видання з бібліографічної сухомлиністики [Текст] / Тетяна Добко // Бібл. вісник. – 2009. – № 1. – С. 28–30.
4. Иванов, Д. Д. О научных методах библиографии [Текст] / Д. Д. Иванов // Науч. библиография : из опыта ФБОН АН СССР. – М. : Наука, 1970. – С. 7–34.
5. Павлівська школа імені В. О. Сухомлинського сьогодні

- [Текст] / В. Ф. Ткаченко, Р. М. Гришина, Л. С. Явтушенко та ін. – Кіровоград : Поліграф-Терція, 2003. – 304 с.
6. Сухомлинська, О. В. Історико-педагогічний процес : нові підходи до загальних проблем [Текст] / О. В. Сухомлинська. – К. : А. П. Н., 2003. – 68 с.
 7. В. О. Сухомлинський [Текст] : бібліогр. творів / уклад. : Г. І. Сухомлинська, О. В. Сухомлинська. – К. : Рад. шк., 1978. – 112 с.
 8. В. О. Сухомлинський [Текст] : библиог. / сост. : А. И. Сухомлинская, О. В. Сухомлинская. – К. : Рад. шк., 1987. – 256 с.
 9. В. О. Сухомлинський [Текст] : біобібліографія : 1987–2000 рр. / уклад. : Г. І. Сухомлинська, О. В. Сухомлинська ; за ред. : Н. О. Гажаман, Л. І. Ніколюк. – К. : КНЕУ, 2001. – 128 с.
 10. Сухомлинський Василь Олександрович [Текст] : бібліогр. покажч. / Обл. ін-т удосконалення вчит. Обл. наук.-пед. б-ка. Обл. від-ня пед. т-ва УРСР. – Л., 1976. – 48 с.
 11. Василь Олександрович Сухомлинський [Текст] : бібліогр. покажчик / Кіровогр. обл. від. нар. освіти. Обл. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської. Обл. ін-т удосконалення вчителів – Кіровоград, 1973. – 86 с.
 12. В. О. Сухомлинський [Текст] : біобібліографія : 2001–2008 рр. / Акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд. Л. М. Заліток. – К., 2008. – 196 с.
 13. В. А. Сухомлинський [Текст] : реком. список лит. / Брест. гос. пед. ин-т им. А. С. Пушкина. – Брест, 1978. – 11 с.
 14. В. А. Сухомлинський [Текст] : реком. указ. тр. и лит. о жизни и деят. : (к 60-летию со дня рожд.) / Каз. пед. ин-т им. Абая ; сост. В. А. Башкирова. – Алма-Ата, 1978. – 68 с.
 15. Швецова-Водка, Г. М. Вступ до бібліографознавства [Текст] : навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Кондор, 2004.

Заліток Л. М. Біобібліографія В. О. Сухомлинського – джерельна база вітчизняної біографістики.

Ключові слова: В. О. Сухомлинський, біобібліографічні покажчики, історія бібліографії, Державна науково-педагогічна бібліотека ім. В. О. Сухомлинського.

Проаналізовано біобібліографічні покажчики, присвячені видатному українському вченому-педагогові В. О. Сухомлинському, що зберігаються в Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського. Наголошено, що за повнотою охоплення та інформативністю кращі з них не поступаються взірцевим зарубіжним виданням. Розкрито роль і місце бібліографічних досліджень у науковому осмисленні долі та творчого доробку видатного українця. Зокрема, показана роль його дружини та дочки у збереженні, науковому осмисленні та поширенні спадщини великого педагога. Означена також роль ДНПБУ ім. В. С. Сухомлинського у інформаційному забезпеченні подальшого поступу сухомлиністики.

Zalitok L. M. Bibliography of V. O. Sukhomlynskyi – source database of state biography science.

Key words: V. O. Sukhomlynskyi, bibliographic data, history of bibliography science, State scientific-pedagogical library named after V. O. Sukhomlynskyi.

Analyzed bibliographic documents, devoted to the famous Ukrainian scientist-pedagogue V. O. Sukhomlynskyi, which are stored in State scientific-pedagogical library of Ukraine named after V. O. Sukhomlynskyi. Emphasized that in terms of completeness and the information depth the best of them are as good as foreign publications. Role and place of bibliographic studies are defined in the scientific context and scientific achievements of the prominent Ukrainian. In particular, roles of his wife and daughter are defined in preservation, scientific research and spread of professional heritage of the greatest pedagogue. Defined the role of State scientific-pedagogical library of Ukraine named after V. O. Sukhomlynskyi in providing information for the further development of «sukhomlinistika».

Залиток Л. М. Биобиблиография В. А. Сухомлинского – источниковая база отечественной биографистики.

Ключевые слова: В. А. Сухомлинский, биобиблиографические указатели, история библиографии, Государственная научно-педагогическая библиотека им. В. А. Сухомлинского.

Проанализированы биобиблиографические указатели, посвященные выдающемуся украинскому ученому-педагогу В. А. Сухомлинскому, хранящиеся в Государственной научно-педагогической библиотеке Украины им. В. А. Сухомлинского. Отмечено, что за полнотой охвата и информативностью лучшие из них не уступают образцовым зарубежным изданиям. Раскрыта роль и место библиографических исследований в научном осмыслении судьбы и творчества выдающегося украинца. В частности, показана роль его жены и дочери в сохранении, научном осмыслении и распространении наследия великого педагога. Отмечена также роль ГНПБУ им. В. А. Сухомлинского в информационном обеспечении дальнейшего развития сухомлинистики.